

Aleksi Mainio

Sisällissodan suuri tuntematon

Menneisyys on täynnä suuruuksia, oman aikakautensa näkijöitä ja tekijöitä, jotka olemme syystä tai toisesta unohtaneet. Suomen sisällissodassa vaikuttanut venäläinen sotapäällikkö, eversti Mihail Svetšnikov lukeutuu näihin ”entisiin ihmisiin”, joista useimmat eivät ole koskaan kuulleetkaan.

Svetšnikov näytteli kahta pääroolia tammihelmikuun 1918 Suomessa. Hän toimi yhtä aikaa sekä venäläisen jalkaväkidivisioonan että Länsi-Suomen punakaartin komentajana, upseerina, joka vaikutti ratkaisevasti Suomen sisällissodan kulkuun. Ilman Svetšnikovin jäärapäisyyttä punaisen Suomen kapina olisi saattanut lässähtää kuin pannukakku heti alkuunsa.

Historian nimimieheksi Svetšnikov ponnahti paljolti sattumalta. Vuoden 1918 alussa hän oli Tampereella, jonne tsaarinupseeri oli komennettu vuotta aiemmin 106. jalkaväkidivisioonan esikuntapäälliköksi. Vielä silloin mies oli vaikuttanut tyypilliseltä monarkismin ja konservatiivisten arvojen nimiin vannovalta ammattisotilalta, joka oli kiertänyt urhoollisesti maailmansodan rintamia.

Vallankumouksellisen vuoden 1917 kuluessa kaikki oli kuitenkin muuttunut: Svetšnikov oli alkanut orientoitua venäläisiin sosialistivallankumouksellisiin ja jopa heidän vasemmistosiipeensä. Radikaali poliittinen maine oli mahdollistanut sen, että syyskuussa 1917 eversti oli voitu valita divisioonakomentajaksi. Svetšnikovilla oli valtaa päättää jopa siitä, miten Venäjän 106. jalkaväkidivisioonaa reagoi syksyn 1917 levottomuuksiin

ja lopulta Suomen sisällissotaan.¹ Katkeraan valtaisteluun oli pakko ottaa kantaa, sillä kenraali Gustaf Mannerheimin komentamat valkoiset joukot olivat alkaneet riisua Pohjanmaan venäläisvaruskuntia aseista. Vaikkei kyse ollut suoranaisesta sodanjulistuksesta, niin paljoa ei puuttunut.

Svetšnikovin divisioona oli alistettu Viipurissa toimivan Venäjän 42. armeijakunnan alaisuuteen, mutta eversti ei antanut tämän sotkea suunnitelmiaan. Hän kieltäytyi tottelemasta armeijakunnalta saamaansa käskyä. Divisioonan joukot olisi pitänyt vetää pois läntisestä Suomesta ja keskittää Viipurin-Riihimäen alueelle, siis sellaiselle puolustuslinjalle, jossa ne olisivat olleet Kakkois-Suomen ja viime kädessä Pietarin turvana. Maailmansodan hysteerisessä ilmapiirissä Neuvosto-Venäjällä pelättiin Suomen ”valkokaartin” hyökkäävän nuoren neuvostovaltion pääkaupunkiin.

Svetšnikov kävi omaa sotaansa Tampereella. Hän ei halunnut ryhmittä siilipuolustukseen vaan hyökätä tuulispäänä. Eversti aikoi pitää kiinni niistä lupauksista, joita hän oli antanut huolettomasti suomalaisille punaisille. Sotilaana hän myös ymmärsi Tampereen merkityksen punakaartin sodankäynnille. Kaupunki oli rautateiden solmukohta ja väkirikas teollisuuskeskittymä, josta oli mahdollista uhata Pohjanmaan valkoisia tukialueita ja muita strategisesti tärkeitä kohteita.

Ohto Mannisen mukaan ”voitaneen todeta, että Svetšnikovin jäärapäisyys oli varsin ratkaiseva sodan kulun kannalta.” ”Venäläisten vetäy-

1. Jukka Salli, *Punaisen Suomen eversti. Mihail Stepanovič Svetšnikovin poliittinen ja sotilaallinen toiminta Suomessa 1917–1918*. Turun yliopisto 2011, pro gradu, passim.

tyminen Tampereelta olisi tuossa vaiheessa johtanut vallankumouksenkin sortumiseen”, koska sodan alussa punakaartien järjestäytyminen ja aseistaminen olivat vielä aivan alkutekijöissään.² Ainakin se on selvää, että niskuroiva Svetšnikov vaikutti ratkaisevasti siihen, että juuri Tampereesta tuli sodan kuuluisin taistelutanner.

Postia vieraalta planeetalta

Svetšnikovin rooli oli huomattava, mutta kuka tämä omavaltainen eversti oikeastaan oli? Kysymykseen vastaa seuraavassa katsausartikkelissa moskovalainen historiantutkija Andrei Ganin, yksi Venäjän sisällissodan parhaista tuntijoista.

Ganin tuntee Svetšnikovin tapauksen venäläisiin sotilaseliitteihin erikoistuneena tutkijana.³ Ganinin mukaan eversti oli 1900-luvun alkupuolen yleisesikuntaupseerina niin poikkeuksellinen henkilö, että hän erottui selvästi tuhansien kollegojensa joukosta. Itse asiassa Svetšnikov oli poliittisessa vasemmistolaisuudessaan ja väiteytessä leninismissään niinkin harvinainen korkea-arvoinen upseeri, että Ganin on jo aiemmin kirjoittanut hänestä kokonaisen pienoiselämäkerran.⁴

Ganinin artikkeli toimii muistutuksena siitäkin, miten tärkeitä venäläiset arkistoaineistot voivat parhaimmillaan olla suomalaiselle historiantutkimukselle. Vaikka hyödyt ovat ilmeisiä, useimmat suomalaiset historiantutkijat tuntevat venäläisiä arkistoja ja historiakeskusteluja kovin vaatimattomasti, jos ollenkaan. Tutkimuksellisessa mielessä näyttää aika ajoin suorastaan siltä, että Suomi ja Venäjä ovat yhtä kaukana toisistaan kuin vieraat planeetat eri aurinkokunnissa.

Ganinin artikkeli avaa yhden kurkistusaukon vieraaseen venäläiseen historiantutkimukseen. Se valottaa, minkälaisena hahmona Svetšnikov on nähty Neuvostoliitossa ja myöhemmin uudella

Venäjällä. Samalla paljastuu, minkälaisia merkityksiä everstille on annettu ja yritetty antaa.

Kävelevä ristiriita

Ennen kuin annetaan puheenvuoro Ganinille ja hänen edustamalleen venäläiselle tutkimusotteelle, on tarpeen kerrata, mitä Svetšnikovista tiedetään Suomessa. Kokonaisvaltaisimman kuvan Svetšnikovista saa Jukka Sallin pro gradusta. Vuonna 2011 Turun yliopistossa valmistuneen opinnäytteen otsikko on ”Punaisen Suomen eversti – Mihail Stepanovič Svetšnikovin poliittinen ja sotilaallinen toiminta Suomessa 1917–1918”.

Svetšnikov syntyi 18. syyskuuta 1881 Donin kasakka-armeijan alueella Etelä-Venäjällä. Hän tähtäsi samalle alalle kuin isänsä ja valmistui Donin kadettikoulusta 17-vuotiaana. Svetšnikov otettiin oppilaaksi arvostettuun Mihailin tykistökouluun Pietariin, josta hän kahden vuoden päästä astui ulos nuorempana tykistöupseerina.

Svetšnikov oli mukana Venäjän ja Japanin sodassa vuosina 1904–1905, mutta jatkoi muutama vuoden päästä opintojaan: elokuussa 1908 upseeri komennettiin Venäjän yleisesikunnan akatemiaan. Kun maailmansota syttyi kesällä 1914, yleisesikuntaupseeri passitettiin rintamalle. Hän ansioitui Osowiecin (ven. Osovets) linnakkeen esikuntapäällikkönä nykyisen Puolan alueella, minkä lisäksi mies palveli muun muassa Valko-Venäjän rintamalla.⁵

Svetšnikovin henkilöhistoria muuttui poikkeukselliseksi vasta kevään, kesän ja syksyn 1917 kumouksellisissa pyönteissä. Tampereelle esikuntapäälliköksi komennettu upseeri alkoi lähentyä sosialistivallankumouksellisia voimia. Ilmeisesti räjähdysherkkä yhteiskunnallinen tilanne pakotti poliittiseen aktivoitumiseen: vanhan vallan tukipyväiksi lasketut tsaarilupseerit olivat ahtaassa

2. Ohto Manninen, Venäjä Suomen sodassa. Teoksessa Ohto Manninen (toim.) *Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. 2. Taistelu vallasta*. Valtionarkisto 1993, 50–51. Ks. myös: Ohto Manninen, Venäläisten joukkojen johto Suomessa 1918. Teoksessa *Suomi, itä ja länsi. Professori Tuomo Polvinen 60 vuotta 2.12.1991*. WSOY 1991, 105–111.

3. Ganinin tärkeimpiä tutkimuksia ovat seuraavat: *Ataman A. I. Dutov*. Tsentrpoligraf 2006, 1–623; *Poslednije dni generala Selivatševa. Neizvestnye stranišy Graždanskoi voiny na Juge Rossii*. Kutškov pole 2012, 1–320; *”Mozg armii” v period ”Russkoi Smuty”*. Russki put 2013, 1–880; *Zakat Nikolajevskoi vojennoi akademii 1914–1922*. Knižnitsa 2014, 1–768; *Povsednevnaia žizn genštabistov pri Lenina i Trotskom*. Kutškov pole 2016, 1–680; *Sem ”potšemu” rossijskoi Graždanskoi voiny*. Izdatelstvo ”Pjatyi Rim” 2018, 1–864; *Russki ofitseri korpus v gody Graždanskoi voiny. Protivostojaniye komandnyh kadrov. 1917–1922 gg*. Tsentrpoligraf 2019, 1–318.

4. A. V. Ganin, Revoljutsionnye iskanija polkovnika M. S. Svetšnikov. Teoksessa *Russki Sbornik. XXVIII. Issledovanija po istorii Rossii. Graždanskaja voina i interventsija v Rossii*. Modest Kolerov 2020, 345–456.

5. Salli 2011, 8–9.

tilanteessa mullitusten vyöryessä eteenpäin. Monia upseereita murhattiin taantumuksellisina myös Suomessa.

”Edistyksellinen” maine toimi henkivakuutuksena, mutta se ei välttämättä ollut pelkästään laskelmoitu. On mahdollista ja ehkä jopa todennäköistä, että Svetšnikovin poliittiseen aktivoitumiseen vaikuttivat myös ne kokemukset, joita hänelle oli kertynyt Venäjän armeijasta ja sen korruptoituneisuudesta: kolmen sotavuoden jälkeen armeija oli vain varjo loistonsa päivästä. Maailmansota oli murskannut Romanovien imperiumin perustukset henkisesti ja fyysisesti ja kääntänyt sosiaaliset hierarkiat pääläelleen. Valta oli siirtynyt tai siirtymässä erilaisille sotilasneuvostoille, joita perustettiin armeijan yksiköihin kiihtyvällä tahdilla.

Julkisten puheenvuorojensa ja lehtikirjoitustensa perusteella Svetšnikov tahtoi uudistaa – tai kuten aikalaiset sanoivat ”demokratisoida” – sotaväkeä. Svetšnikov oli ajan hermolla, vaikkei profiloitunut erityisen radikaalina sotilaana. Häntä pidettiin Venäjän uuden, väliaikaisen hallituksen kannattajana ja sellaisena korkeana upseerina, joka voitiin huoletta kutsua puhujaksi helmikuun 1917 vallankumouksen uhrien muistojuhlaan. Kun Tampereen kasarmin valistuskomissiolle tarvittiin puheenjohtaja, Svetšnikov ei kieltäytynyt: hän piti esitelmää Sosialistivallankumouksellisesta puolueesta, jonka oikeistosiiپی oli edustettuna Venäjän väliaikaisessa hallituksessa.⁶

Myöhemmin Svetšnikov suurenteli vallankumouksellista radikalismiaan. Hän rehenteli liittyneensä Vladimir Leninin johtamaan bolševikkipuolueeseen jo toukokuussa 1917, mikä ei pitänyt paikkaansa. Kuten tutkija Andrei Ganin osoittaa seuraavilla sivuilla, Svetšnikov valehelti jäsenyydestään menestyäkseen elämässään. Neuvosto-Venäjän valtiollinen järjestelmä arvosti ja suosi sellaisia uskonsotureita, jotka olivat rohjenneet liittyä puolueeseen jo ennen lokakuun vallankumousta.

Svetšnikov todisteli bolševismiaan myös muistelmissaan, jotka julkaistiin vuonna 1925 suomeksi.⁷ Kirjaa on hyödynnetty suomalaisessa

historiantutkimuksessa turhan kriitikittömästi siitä huolimatta, ettei kenellekään ole ollut epäselvää, minkälaisessa tilanteessa se on kirjoitettu Neuvostoliitossa. Esimerkiksi Tuomo Polvisen kaksiosaisessa ”Venäjän vallankumous ja Suomi” -klassikkoteoksessa Svetšnikov määritellään ”vakaumukselliseksi bolševikiksi”⁸ Sama väärinkäsitys on toistunut myös muissa ansiokkaissa tutkimuksissa.⁹ Virhe saattaa kuulostaa mitättömältä, mutta ei oikeastaan ole sitä. Svetšnikovin poliittisella vakaumuksella on väliä, kun yritetään hahmottaa kuvaa punaisesta Suomesta ja sen sisällä kulkeneista rintamista.

Svetšnikovin tie tähtiin aukesi elokuussa 1917. Vanholliset upseeripiirit aloittivat Pietarissa ”kenraali Lavr Kornilovin kapinan”, joka päättyi mahalaskuun. Kaappausyrityksen jälkipyykkiä pestiin myös Tampereen varuskunnassa: 106. jalkaväkidivisioonan vanha komentaja pidätettiin, minkä jälkeen divisioonan komitea valitsi Svetšnikovin uudeksi komentajaksi.

Poliittinen herääminen ja oma etu kulkivat käsi kädessä. Samaan aikaan, kun Svetšnikov valittiin divisioonankomentajaksi, hän oli alkanut kallistua sille kannalle, että Venäjän väliaikaisesta hallituksesta piti päästä eroon. Hänen oma Sosialistivallankumouksellinen puolueensa oli yhä edustettuna hallituksessa, mutta puolueen vasemmistosiipi ei tätä sulattanut vaan lietsoi avoimesti kapinaa: ”vasemmistoeserrät” tahtoivat irrottaa Venäjän maailmansodasta ja käynnistää radikaalin maaomaisuuden uusjaon. Myös Svetšnikov agitoi maanjaon puolesta.¹⁰

Vasemmistoeserrät olivat mukana lokakuun 1917 vallankumouksessa Pietarissa. He tahtoivat kaataa vanhan järjestelmän, mutta pettyivät bolševikkien diktatuuriin nopeasti. Vielä vuoden 1918 alussa tilanne oli kuitenkin epäselvä, mikä näkyi myös Suomessa. Maan venäläisissä sotilasneuvostoissa ja komiteoissa bolševikit ja sosialistivallankumoukselliset toimivat rinta rinnan. Tärkeintä komiteaa eli ”Suomen armeijan, laivaston ja työläisten aluekomiteaa” johti bolševikki Ivar Smilga ja sen sotaosastoa sosialistivallankumouksellinen sotamies Mihail Glazunov.

6. Salli 2011, 14–20. Ks. myös Tuomas Hoppu, Neljä vuotta venäläisenä varuskuntakaupunkina. Teoksessa *Tampere 1918*.

Vapriikki 2013, 50–53; Tuomas Hoppu, Venäläisten upseerien kohtalo. Teoksessa *Tampere 1918*. Vapriikki 2013, 218–220.

7. M. S. Svetšnikov, *Vallankumous ja kansalaissota Suomessa 1917–1918. Muistelmia ja aineistoa*. Otava 1925.

8. Tuomo Polvinen, *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920. I. Helmikuu 1917–toukokuu 1918*. WSOY 1967, 230.

9. Ks. esim. Manninen 1991, 116; Manninen 1993, 55.

10. Salli 2011, 23–28.

Kun Suomessa syttyi sisällissota, Svetšnikov liittoutui sotaosaston ja sen puheenjohtajan Glazunovin kanssa. Eversti pyrki ja myös onnistui irrottamaan joukkonsa Viipurin 42. armeijakunnan alaisuudesta. Svetšnikov ja Glazunov olivat yhteisrintamassa myös Suomen-politiikan suhteen: Suomen Sosialidemokraattista Puoluetta ja ylipäänsä punakaartia piti tukea aseellisesti.¹¹

Sisällissodan alussa Svetšnikov luotti enemmän koulutettuihin venäläisjoukkoihinsa kuin Länsi-Suomen punakaarteihin. Hän piti komentamiaan Tampereen, Turun ja muiden paikkakuntien punakaarteja kurittomina sodankäynnin amatööreinä, joiden avulla oli mahdotonta valloittaa ja puhdistaa ”valkoista kynnepesää”, Vaasaa. Everstin oli pakko muuttaa epäilevää asennettaan sitä mukaa, kun venäläisten määrä hupeni päivä päivältä vaatimattommaksi. Siinä missä jalkaväkidivisioona oli aiemmin koostunut 12 pataljoonasta, pian jäljellä oli enää vain kaksi pataljoonaa. Sotaa oli mahdotonta voittaa tällaisella taistelumoraalinsa kadottaneella ja kotiin ikävöivällä ”divisioonalla”.¹²

Svetšnikov vapautui repivästä kaksoisroolistaan jo 23. helmikuuta 1918, jolloin Hugo Salmela saapui Tampereelle ottaakseen Länsi-Suomen punakaartit komentoonsa. Svetšnikov jatkoi ”venäläisten vapaaehtoisten komentaja”, mutta

myös punaisen Suomen sodankäynnin tärkeänä asiantuntijana. Eversti matkusti Helsinkiin, missä hänet nimitettiin punakaartin ylipäällikön Eero Haapalaisen neuvonantajaksi, ”ylimmäksi sotilasliikkeiden päälliköksi”. Svetšnikov työskenteli – ja joidenkin huhujen mukaan myös asui – Senaatinlinnassa ja pääsi ohjaamaan punakaartin sotaa yleishyökkäyksineen.

Juuri ennen kuin saksalaisjoukot käynnistivät intervention Helsinkiin, Svetšnikov kiirehti punaisten johtajien vanavedessä Viipuriin. Punaisten tilanne oli niin kriittinen, että 10. huhtikuuta 1918 he olivat valmiita valitsemaan Kullervo Mannerin diktaattoriksi. Svetšnikov löysi tiensä myös uuden ylipäällikön esikuntaan ja vaikutti yhä keskeisesti punakaartin sotaan. Eversti yritti vahvistaa puolustuslinjoja, mutta turhaan – Karjalakin lipsui käsistä. Huhtikuun 25. päivän vastaisena yönä edessä oli pako höyrylaivalla Kronstadtin kautta Pietariin. Svetšnikovin uusi elämä alkoi Nevan metropolissa Neuvosto-Venäjän ja puna-armeijan palveluksessa.¹³

FT **Aleksi Mainio** on Helsingin yliopistossa työskentelevä historiantutkija.

Sähköposti: aleksi.mainio@helsinki.fi

11. Tuomas Hoppu, Helmikuun rintamataistelut. Teoksessa Pertti Haapala & Tuomas Hoppu (toim.) *Sisällissodan pikkujättiläinen*. WSOY 2009, 145–146; Manninen 1991, 108, 115–119; Polvinen 1967, 233–237.

12. Salli 2011, 41–59. Ks. myös esim. Jussi T. Lappalainen, *Punakaartin sota. 1*. Opetusministeriö 1981, 150–153, 166–168.

13. Polvinen 1967, 287–290; Salli 2011, 64–66, 70–83.